

ARTUR MEZGLEWSKI

DZIAŁALNOŚĆ ZWIĄZKÓW WYZNANIOWYCH A OCHRONA DANYCH OSOBOWYCH

Celem niniejszego artykułu jest próba udzielenia odpowiedzi na pytanie: w jakim stopniu obowiązujące przepisy dotyczące ochrony danych osobowych mają zastosowanie do danych przetwarzanych w ramach działalności związków wyznaniowych. Odpowiadając na to pytanie, uwzględnić należy nie tylko przepisy ustawy z 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych¹ (dalej: ODO), ale także przepisy obowiązującej konstytucji, konkordatu z 1993 r., ustawodawstwa wyznaniowego oraz przepisy prawa wspólnotowego. Poszczególne zagadnienia omówione zostaną na przykładzie Kościoła katolickiego.

1. ISTOTNE POSTANOWIENIA USTAWY O OCHRONIE DANYCH OSOBOWYCH

1.1. PRZEDMIOT OCHRONY

Przepisy o ochronie danych osobowych mają za zadanie ochronę pewnego zakresu dóbr osobistych, jakimi są ich dane osobowe. Tak wyznaczony zakres ochrony obejmuje zatem jedynie osoby fizyczne. Nie dotyczy zaś osób prawnych, innych jednostek organizacyjnych, a także osób zmarłych.

Nie wszystkie dane, dotyczące osoby fizycznej i nie w każdej sytuacji, podlegać będą ochronie na podstawie komentowanych

---

¹ Tekst jedn.: Dz. U. z 2002 r., nr 101, poz. 296 ze zm.

przepisów. Przede wszystkim przepisy te nie przyjmują własnościowej koncepcji ochrony danych osobowych, tzn. osobie fizycznej nie przysługuje prawo posługiwania się własnymi danymi w taki sposób, w jaki czyni to właściciel względem rzeczy, który co do zasady może korzystać z nich z wyłączeniem innych osób. Nie podlegają ochronie dane osobowe będące jednocześnie informacjami publicznymi².

Na podstawie omawianych przepisów pełna ochrona przysługuje tylko wtedy, kiedy dane osobowe przetwarzane są w zbiorach ewidencyjnych, zbiorach danych lub też mogą być przetwarzane w zbiorach danych (art. 2 ust 1 ODO). Ustawowe sformułowanie „mogą być przetwarzane” dopuszcza różnorodną interpretację. Sąd Najwyższy stwierdził, że dane osobowe podlegają ochronie już wówczas, kiedy mogą znaleźć się w zbiorze danych, a nie dopiero wtedy, gdy w nim się znalazły³.

Ustawa ODO, podobnie jak dyrektywa 95/46/WE⁴, nie obejmuje swoim zakresem zastosowania przetwarzania danych osobowych także wówczas, gdy nie zostały one uporządkowane przynajmniej według jednego kryterium. Innymi słowy, ustawy ODO nie stosuje się, jeżeli dane osobowe są przetwarzane w sposób nieuporządkowany, czyli w zestawach nie posiadających żadnej struktury⁵.

Ochrona danych osobowych zasadniczo obejmuje dwa zakresy zastosowania. Pierwszy dotyczy praw i obowiązków podmiotów przetwarzających dane osobowe, drugi – uprawnień osób, których dane są przetwarzane⁶.

---

² Chodzi tutaj o informacje publiczne w rozumieniu art. 1 ustawy z 6 września 2001 o dostępie do informacji publicznej (Dz. U nr 112, poz. 1198).

³ Postanowienie SN z dnia 11 grudnia 2000, II KKN 438/2000, OSNKW 3-4/2001, poz. 33. Szerzej na ten temat G. Sibiga, *Postępowanie w sprawach ochrony danych osobowych*, Warszawa 2003, s. 48-50.

⁴ Dyrektywa 95/46WE Parlamentu Europejskiego i Rady Europy z dnia 24 października 1995 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w zakresie przetwarzania danych osobowych i swobodnego przepływu tych danych (Dz. Urz. WE L 281).

⁵ A. Drozd, *Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz. Wzory pism i przepisy*, Warszawa 2006, s. 20.

⁶ G. Sibiga, *Postępowanie*, s. 42.

1.2. PRZESŁANKI LEGALNEGO PRZETWARZANIA DANYCH OSOBOWYCH

Ustawa dopuszcza legalne przetwarzanie danych po spełnieniu jednej z przesłanek określonych w art. 23 ust. 1. Wyróżnia ona ponadto odrębną grupę danych, określanych w doktrynie jako dane wrażliwe, których przetwarzanie co do zasady objęte jest zakazem⁷. Zakaz ten zostaje uchylony w sytuacjach określonych w art. 27 ust. 2 ODO. Jedną z przesłanek, uchylających zakaz przetwarzania danych, jest niezbędność wykonywania statutowych zadań Kościołów i innych związków wyznaniowych, stowarzyszeń, fundacji lub innych niezarobkowych organizacji o celach politycznych, naukowych, religijnych, filozoficznych lub związkowych. Przetwarzanie przez wymienione jednostki organizacyjne tego rodzaju danych jest jednak dopuszczalne przy spełnieniu kryteriów: podmiotowego, przedmiotowego i gwarancyjnego:

- kiedy dotyczy członków tych organizacji oraz osób utrzymujących z nimi stałe kontakty w związku z ich działalnością,
- kiedy jest to niezbędne do wykonywania zadań statutowych,
- zapewnione są pełne gwarancje ochrony przetwarzanych danych (art. 27 ust. 2 pkt 4 ODO).

W doktrynie podnosi się, że poza osobami należącymi do poszczególnych organizacji oraz osobami, z którymi utrzymywane są stałe kontakty, w związku z ich działalnością⁸ dopuszczalne jest przetwarzanie danych osób „ubiegających się o członkostwo” w danej organizacji programowej, ale tylko wtedy, kiedy „jest niemalże pewne przyjęcie określonej osoby w poczet członków, a w szczególności gdy osoba ta przeszła wstępny etap naboru”⁹.

---

⁷ Są to dane obejmujące: pochodzenie rasowe lub etniczne, poglądy polityczne, przekonania religijne lub filozoficzne, przynależność wyznaniową, partyjną lub związkową, dane o stanie zdrowia, kodzie genetycznym, nałogach lub życiu seksualnym, dane dotyczące skazań, orzeczeń o ukaraniu i mandatów karnych, a także innych orzeczeń wydanych w postępowaniu sądowym lub administracyjnym (art. 27 ust. 1 ODO).

⁸ Do tej grupy zalicza się w szczególności osoby zatrudnione w agendach związku wyznaniowego oraz wolontariuszy. Zob. A. Drozd, *Ustawa*, s. 174.

⁹ Tamże.

Ustawa o ochronie danych osobowych, nakładając na administratorów obowiązek zapewnienia pełnych gwarancji ochrony przetwarzanych danych, nie określa jednak, jakiego one mają być rodzaju. Zapewne chodzić tutaj będzie o odpowiednie zabezpieczenie tychże danych i to zarówno zabezpieczenie w sensie technicznym, jak też organizacyjnym. W przypadku zbiorów ewidencyjnych za wystarczające należy uznać zastosowanie takich środków, które skutecznie uniemożliwiają dostęp do zbiorów osób nieupoważnionych. W przypadku zbiorów gromadzonych w systemie informatycznym zabezpieczenia te muszą być adekwatne do istniejących zagrożeń w związku z tego rodzaju przetwarzaniem danych oraz aktualnego stanu techniki.

1.3. ZASADY UDOSTĘPNIANIA DANYCH

Ustawa o ochronie danych osobowych dopuszcza udostępnianie danych osobowych w celach innych niż włączenie do zbioru podmiotom uprawnionym do ich otrzymania na mocy przepisów prawa (art. 29 ust. 1 ODO)¹⁰. Ponadto dane te mogą być udostępniane innym podmiotom, jeżeli w sposób wiarygodny uzasadnią one potrzebę posiadania tych danych, a ich udostępnienie nie narusza praw i wolności osób, których dane dotyczą (art. 29 ust. 2 ODO).

Na mocy art. 29 nie jest jednak możliwe udostępnianie przez związki wyznaniowe danych wrażliwych, a więc także danych doty-

---

¹⁰ Podmiotami uprawnionymi na mocy prawa są: Policja (art. 14 ustawy z 6 kwietnia 1990 o Policji – tekst jedn.: Dz. U. z 2002 r., nr 7, poz. 58 ze zm.), Straż Graniczna (art. 9 ust. 1 ustawy z 12 października 1990 o Straży Granicznej – tekst jedn.: Dz. U. z 2005 r., nr 234, poz. 1997 ze zm.), Służba Celna (art. 6j ustawy z 24 lipca 1999 o Służbie Celnej – tekst jedn.: Dz. U. z 2004 r., nr 156, poz. 1641 ze zm.), Żandarmeria Wojskowa (art. 29 ustawy o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych – Dz. U. nr 123, poz. 1353 ze zm.), Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencja Wywiadu – art. 34 ustawy z 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (Dz. U. nr 74, poz. 676 ze zm.), Służba Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służba Wywiadu Wojskowego (art. 38 ust. 2 ustawy z 9 czerwca 2006 o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego – Dz. U. nr 104, poz. 709).

czących przekonań religijnych i przynależności wyznaniowej. Zgodnie z dyrektywą Parlamentu Europejskiego 95/46 (art. 8 2 pkt d) dane te nie mogą być ujawniane osobom trzecim bez zgody podmiotu danych¹¹.

1.4. UPRAWNIENIA WŁAŚCICIELA DANYCH

Osobie, której dane dotyczą, przysługuje cały szereg uprawnień, wśród nich wyróżnia się uprawnienia informacyjne i rektyfikacyjne. Osoba ta ma m.in. prawo (zgodnie z art. 32 ust. 1 ODO) do uzyskania informacji;

- czy określony zbiór istnieje,
- jaki jest cel, zakres i sposób przetwarzania danych w określonym zbiorze,
- od kiedy przetwarza się dane oraz jaka jest ich treść,
- jakie są źródła uzyskania informacji,
- jaki jest sposób udostępniania danych, a w szczególności komu dane są udostępniane.

Administrator danych może odstąpić od informowania właścicieli danych o ich przetwarzaniu, jeśli dane te przetwarzane są dla celów naukowych, dydaktycznych, historycznych, statystycznych lub archi-

---

¹¹ Ustawa o ochronie danych osobowych dopuszcza udostępnianie danych sensytywnych w każdym przypadku, gdy przepis szczególny tak stanowi. Tego rodzaju rozwiązanie uznaje się za „zbyt szerokie” w stosunku do kanonów przyjętych w prawie wspólnotowym. Zob. J. Barta, P. Fajgielski, R. Markiewicz, *Ochrona danych osobowych. Komentarz*, Kraków 2007, s. 155. Dyrektywa 95/46 WE odnośnie do udostępniania danych sensytywnych przez instytucje, mające charakter polityczny, filozoficzny, religijny lub związkowy, dopuszcza ujawnianie danych osobom trzecim jedynie za wyraźną zgodą osób, których dane dotyczą (art. 8 ust. 2 pkt d). Od dnia przystąpienia Polski do Unii Europejskiej interpretacja ustaw krajowych, w tym ustawy o ochronie danych osobowych „dla osiągnięcia prawidłowego rezultatu wykładni” winna uwzględniać także prawo wspólnotowe. Zob. A. Drozd, *Ustawa*, s. 1-12. Szczegółowo na temat kryteriów wyrażania zgody osoby, której dane dotyczą P. Fajgielski, *Podstawy prawne dopuszczalności przetwarzania danych osobowych*, w: *Współczesne problemy prawa publicznego*, t. 1, red. S. Fundowicz, Lublin 1999, s. 114-116.

walnych, w sytuacji, gdyby pociągało to za sobą nakłady niewspółmierne z zamierzonym celem (art.32 ust. 4 ODO).

Korzystając z uprawnień rektyfikacyjnych, właściciel danych osobowych może m.in. żądać: uzupełnienia, uaktualnienia, sprostowania danych, czasowego lub stałego wstrzymania przetwarzania danych lub ich usunięcia. Powyższe żądania mogą zostać wniesione, jeśli zachodzi jedna z przesłanek określonych w art. 32 ust. 1 pkt 6, tj. jeśli dane są niekompletne, nieaktualne, nieprawdziwe, zebrane z naruszeniem prawa, są niekonieczne dla realizacji celu, dla którego zostały zebrane.

1.5. PRZEPISY KARNE

Ustawodawca dokonał w ustawie o ochronie danych penalizacji określonych zachowań, wyodrębniając grupę przestępstw (występków) przeciwko danym osobowym. Przestępstwa te polegają na niedopuszczalnym przetwarzaniu danych (art. 49 ODO), przechowywaniu danych osobowych niezgodnie z celem utworzenia zbioru (art. 50 ODO), udostępnienia danych osobom nieupoważnionym (art. 51 ODO), naruszeniu obowiązku zabezpieczenia danych przed ich zabraniem przez osobę nieuprawnioną, uszkodzeniem lub zniszczeniem (art. 52 ODO), niezgłoszeniu do rejestracji zbioru danych (art. 53 ODO) oraz niedopełnieniu obowiązków informacyjnych wobec osoby, której dane dotyczą (art. 54 ODO).

2. PROBLEM ZAKRESU OBOWIĄZYWANIA PRZEPISÓW ODO W STOSUNKU DO DANYCH PRZETWARZANYCH PRZEZ KOŚCIOŁY I INNE ZWIĄZKI WYZNANIOWE

2.1. OBOWIĄZEK REJESTRACJI ZBIORÓW ORAZ UPRAWNIENIA GIDO

W stosunku do danych administrowanych przez Kościoły i inne związki wyznaniowe o uregulowanej sytuacji prawnej nie mają za-

stosowania przepisy dotyczące obowiązku rejestracji zbiorów (art. 43 ust. 1 pkt 3 ODO). Ponadto na mocy art. 43 ust 2 ODO wyłączona została znaczna część uprawnień kontrolnych Generalnego Inspektora Danych Osobowych (GIODO)¹².

W odniesieniu do tych zbiorów GIODO nie przysługuje:

– prawo do wydawania decyzji administracyjnych i rozpatrywania skarg w sprawach wykonania przepisów o ochronie danych osobowych,

– prawo wstępu do pomieszczeń, w których zlokalizowany jest zbiór danych,

– prawo żądania okazania dokumentów, udostępniania do kontroli urzędów, nośników oraz systemów informatycznych,

– prawo zlecenia sporządzania ekspertyz i opinii.

Konsekwencją powyższych ograniczeń uprawnień kontrolnych GIODO jest również wyłączenie stosowania innych przepisów ustawy, dotyczących procedur kontrolnych oraz przepisów wskazujących na możliwość zastosowania określonych środków prawnych, w przypadku stwierdzenia naruszenia przepisów o ochronie danych osobowych. Wyłączona jest zatem możliwość zarówno żądania wszczęcia postępowania dyscyplinarnego przeciwko osobom winnym uchybień, jak i nakazania w drodze decyzji administracyjnej przywrócenia stanu zgodnego z prawem.

W doktrynie podkreśla się fakt, iż uprawnienia GIODO w stosunku do danych administrowanych przez związki wyznaniowe zostały przez ustawę ograniczone (zredukowane), a nie całkowicie wyłączone. W stosunku do danych przetwarzanych przez Kościoły i inne związki wyznaniowe w ramach ich statutowej działalności GIODO przysługują bowiem uprawnienia:

– kontroli zgodności przetwarzania danych z przepisami o ochronie danych osobowych (art. 12 pkt 1 ODO),

---

¹² W doktrynie podkreśla się, że wyłączenie to ma zastosowanie jedynie wówczas, gdy kumulatywnie spełnione są dwie przesłanki: 1) dane dotyczą jedynie osób należących do określonego Kościoła albo innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej, 2) przetwarzanie tych danych jest dokonywane wyłącznie na potrzeby tego Kościoła lub innego związku wyznaniowego. Zob. J. Barta, P. Fajgielski, R. Markiewicz, *Ochrona*, s. 640.

– żądania pisemnych lub ustnych wyjaśnień w zakresie niezbędnym do ustalenia stanu faktycznego (art. 14 pkt 2 ODO)¹³.

Realizacja uprawnienia określonego w art. 14 pkt 2 ODO może mieć miejsce m.in. w związku z uzasadnionymi podejrzeniami naruszenia przepisów karnych ODO. Poważne trudności interpretacyjne pojawiają się odnośnie do uprawnienia określonego w art. 12 pkt 1 ODO. Jak się wydaje, przepisu tego nie należy traktować jako dalej idącego w stosunku do art. 14 pkt 2.

2.2. PRZETWARZANIE DANYCH WRAŻLIWYCH

W stosunku do Kościołów i innych związków wyznaniowych nie obowiązuje zakaz przetwarzania danych wrażliwych. Ustalenia wymaga, czy związki wyznaniowe, powołując się na przepis art. 27 ust. 2 pkt 4, mogą przetwarzać wszelkie dane zaliczone do tzw. danych wrażliwych, czy też jedynie dane dotyczące przekonań religijnych i przynależności wyznaniowej? Decydujące znacznie mają tutaj – jak się wydaje – nie tylko kategorie danych wrażliwych, lecz także statutowe zadania określonego związku wyznaniowego, które zawarte są w jego prawie wewnętrznym.

2.3. W ZAKRESIE POZOSTAŁYCH PRZEPISÓW O OCHRONIE DANYCH OSOBOWYCH

Ustalenie obowiązywalności pozostałych przepisów o ochronie danych osobowym, w tym przede wszystkim przepisów karnych, przepisów dotyczących udostępniania danych oraz przepisów uwzględniających prawa osób, których dane dotyczą, może być powodem różnorodnych kontrowersji. Z przepisów samej ustawy o ochronie danych osobowych, bez uwzględnienia szerszego kontekstu interpretacyjnego można wysnuć wnioski, iż przepisy ustawy obowiązują także w stosunku do danych administrowanych przez związki wyznanio-

---

¹³ Tamże, s. 643.

we. W każdym bądź razie komentatorzy ustawy nie wyłączają w sposób wyraźny takiej możliwości. Tymczasem całościowej wykładni przepisów ODO w stosunku do danych przetwarzanych przez związki wyznaniowe nie można dokonać bez uwzględnienia naczelných zasad instytucjonalnych relacji państwo–Kościół, w tym przede wszystkim zasady autonomii i niezależności oraz zasady bilateralności.

Zasada wzajemnej autonomii i niezależności państwa oraz Kościołów i innych związków wyznaniowych wyrażona została w art. 25 ust. 3 konstytucji, a w odniesieniu do Kościoła katolickiego także w art. 1 konkordatu z 1993 r.¹⁴ Z zasady tej wynika, że autonomia i niezależność przysługuje i państwu, i związkom wyznaniowym, kiedy działają one każde w swoim zakresie¹⁵. Dla związków wyznaniowych działalność „w swoim zakresie” dotyczyć będzie ich wewnętrznej organizacji oraz misji religijno-moralnej.

Przyjęcie powyższej zasady do porządku konstytucyjnego oznacza, iż „każda z tych dwu społeczności odmiennego typu, jakimi są Kościół i państwo, posiada własny system prawa oraz może rządzić się nim w swoim porządku”¹⁶. Z zasady autonomii wynikają różnorakie uprawnienia związków wyznaniowych *ad intra*, w tym przede wszystkim prawo do swobodnego określania praw i obowiązków swoich członków. Przepisy tego prawa obowiązują w zakresie wewnętrznym¹⁷. Niezależność zaś oznacza „taki stopień autonomii bytu

---

¹⁴ Art. 1 Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisanego w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r. (Dz. U. z 1998 r., nr 51, poz. 318): „Rzeczpospolita Polska i Stolica Apostolska potwierdzają, że państwo i Kościół Katolicki są – każde w swej dziedzinie – niezależne i autonomiczne oraz zobowiązują się do pełnego poszanowania tej zasady we wzajemnych stosunkach i we współdziałaniu dla rozwoju człowieka i dobra wspólnego”. Gdy chodzi o treść powyższej zasady, to jest ona analogiczna do tej, która została wpisana do Konstytucji. Przepisy Konstytucji mają charakter ogólny, zaś przepisy konkordatu „są ich aplikacją w dziedzinie relacji między państwem a Kościołem katolickim jako jednym ze związków wyznaniowych, jakie rozwijają swoją działalność w Polsce”. J. Krukowski, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2006, s. 64.

¹⁵ Zob. P. Stanisz, *Naczelné zasady instytucjonalnych relacji państwo–Kościół*, w: A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisz, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2006, s. 75.

¹⁶ J. Krukowski, *Prawo wyznaniowe*, s. 66.

¹⁷ Zob. M. Pietrzak, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2003, s. 230-231.

w stosunku do innego, który wyklucza ingerencje każdego z nich w wewnętrzne sprawy drugiego”¹⁸.

W przypadku Kościoła katolickiego uprawnienie to dodatkowo wzmocnione zostało uregulowaniami art. 5 konkordatu, który stanowi, iż „Państwo zapewnia Kościołowi katolickiemu, bez względu na obrządek, swobodne i publiczne pełnienie jego misji, łącznie z wykonywaniem jurysdykcji oraz zarządzaniem i administrowaniem jego sprawami na podstawie prawa kanonicznego”¹⁹.

W związku z powyższym zapytać należy, czy ustawodawca – mając wiedzę na temat uregulowań prawa kanonicznego Kościoła katolickiego, a także prawa wewnętrznego innych związków wyznaniowych odnośnie do administrowania przez nie danymi osobowymi swoich członków – chciał „ogarnąć” przepisami ustawy z 1997 r. tę sferę ich aktywności czy też nie? Tego rodzaju pytanie zadać należy, aby uwzględnić kanony wykładni celowościowej. Zapytać ponadto należy, czy ustawodawca chciał w sposób istotny wpłynąć na dotychczasową praktykę związków wyznaniowych w zakresie administrowania przez nie danymi osobowymi swoich członków, czy też nie? Pewne okoliczności mogłyby wskazywać, że intencją ustawodawcy było objęcie przepisami ustawy także wyznaniowych administratorów danych osobowych. Do tych okoliczności zaliczyć należy fakt, iż przy ustalaniu reguł dotyczących rejestracji zbiorów oraz uchylenia zakazu przetwarzania danych wrażliwych ustawodawca w sposób wyraźny nakreślił reżim prawny odnośnie do tych administratorów. Logicznie konstatując, można byłoby zatem wysnuć wniosek, że skoro przy uregulowaniu innych spraw z zakresu danych osobowych nie wskazano wyraźnie żadnych odrębności w stosunku do administratorów wyznaniowych, to znaczy, że takie odrębności nie istnieją.

---

¹⁸ W. Góralski, A. Piędzyk, *Zasada niezależności i autonomii Państwa i Kościoła w konkordacie polskim z 1993 roku*, Warszawa 2000, s. 12.

¹⁹ Zdaniem E. Kuleszy „powołany przepis przesądza w sposób nie budzący wątpliwości, iż sprawy wewnętrzne Kościoła Katolickiego będą rozstrzygane na podstawie prawa kanonicznego”. Taż, *Ochrona danych osobowych a wolność sumienia i wyznania w prawodawstwie polskim*, w: *Ochrona danych osobowych i prawo do prywatności w Kościele*, red. P. Majer, Kraków 2002, s. 31.

Tego rodzaju wykładnię można by ostatecznie przyjąć, przy uwzględnieniu zasady, że ochrona danych osobowych swoich obywateli jest domeną i obowiązkiem państwa, a państwo dla ochrony prawidłowego obrotu stosunków o charakterze prywatnoprawnym oraz dla zagwarantowania prawa do ochrony życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz decydowania o swoim życiu osobistym (art. 47 konstytucji) ograniczyło dotychczasowe uprawnienia związków wyznaniowych. Jednakże tego rodzaju wykładni kategorycznie nie można przyjąć ze względu na unormowania art. 25 ust. 4 i 5 obowiązującej konstytucji, respektujących w stosunkach państwa ze związkami wyznaniowymi zasadę bilateralności. Zasada ta wyłącza możliwość jednostronnego określania przez państwo przepisów mających istotny wpływ na wewnętrzną organizację i działalność związków wyznaniowych. Nawiązując zatem do analiz związanych z wykładnią celowościową, rzec by można z pewnym przekąsem, iż ustawodawca „nie mógł chcieć” objąć rygorami ustawy o ochronie danych osobowych dotychczasowych, usankcjonowanych prawem wewnętrznym, określonych praktyk związków wyznaniowych dotyczących przetwarzania danych swoich członków, bez wcześniejszego dokonania odpowiednich uzgodnień z władzami zwierzchnimi zainteresowanych związków wyznaniowych. *Nota bene* tego rodzaju ingerencje musiałyby w konsekwencji doprowadzić do uniemożliwienia administrowania przez związki wyznaniowe sprawami własnymi.

3. OCHRONA DANYCH OSOBOWYCH W PRAKTYCE ORAZ PRAWIE WEWNĘTRZNYM KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO

3.1. PRZETWARZANIE DANYCH W PRAKTYCE ZWIĄZKÓW WYZNANIOWYCH

Związki wyznaniowe przetwarzają dane osobowe w praktyce administracyjnej, w przygotowaniu formacyjnym kandydatów do stanu duchownego (zakonnego) oraz w postępowaniach sądowych. W zakresie praktyki administracyjnej prawo powszechne oraz partykularne Kościoła katolickiego nakazuje prowadzenie w kancelarii para-

fialnej całego szeregu ksiąg. Najważniejsze spośród nich to metrykalne księgi parafialne (kan. 535 § 1 KPKan.). Należą do nich: księga ochrzczonych (*liber baptizatorum*), księga małżeństw (*liber matrimoniorum*) oraz księga zmarłych (*liber defunctorum*). Odpowiedzialnym za ich prowadzenie i przechowywanie jest proboszcz parafii. Duplikaty tych ksiąg przechowywane są w archiwum diecezjalnym. Księgą o szczególnym znaczeniu jest *liber baptizatorum*. Zawiera ona adnotacje dotyczące sakramentu chrztu (akt chrztu), sakramentu bierzmowania oraz dane dotyczące stanu kanonicznego osoby ochrzczonej. W księdze tej odnotowuje się fakt zawarcia małżeństwa, jego uważnienia w zakresie zewnętrznym, orzeczenia o jego nieważności oraz prawnego rozwiązania²⁰. Innym przejawem administrowania danymi osobowymi są tzw. kartoteki parafialne.

Institucje kościelne gromadzą i przetwarzają dane kandydatów do seminariów duchownych oraz zgromadzeń zakonnych. W ramach tych danych mogą być wywoływane m.in. opinie psychologiczne, opinie medyczne o stanie zdrowia kandydatów, w tym o stanie zdrowia psychicznego. Wszystkie tego typu informacje mogą być gromadzone z zachowaniem prawa każdej osoby do ochrony własnej intymności, o którym mowa w kan. 220 KPKan. W praktyce oznacza to konieczność uzyskania zgody kandydata na przetwarzanie tego rodzaju danych.

Kościół katolicki a także inne Kościoły i związki wyznaniowe przetwarzają dane osobowe w ramach postępowań sądowych prowadzonych na podstawie prawa wewnętrznego. Przepisy KPKan. zawierają zasady prowadzenia akt spraw sądowych oraz udostępniania tychże akt stronom i innym podmiotom. Akta te – co zrozumiałe – zawierają dane osobowe stron, innych uczestników postępowania, a także osób trzecich.

---

²⁰ Nie odnotowuje się w niej małżeństw tajnych, których akt zawarcia przechowywany jest w tajnym archiwum kurii biskupiej. Ponadto w księdze ochrzczonych należy odnotowywać: powstały stosunek adopcji, przyjęcie święceń, złożenie ślubów wieczystych w instytucie zakonnym oraz zmiany obrządku (kan. 535 § 2 KPK).

3.2. PRAWO KANONICZNE A OCHRONA DANYCH OSOBOWYCH

Zarówno w prawie powszechnym, jak i partykularnym Kościoła katolickiego nie używa się pojęć: dane osobowe, ochrona danych osobowych. Nie oznacza to jednak, iż nie istnieją w tym prawie przepisy służące tej ochronie. W Kodeksie prawa kanonicznego (kan. 220 KPKan.) istnieją bowiem przepisy służące ochronie dobrego imienia oraz prawa do prywatności każdego człowieka. Istnienie tego prawa wywodzi się z godności osoby ludzkiej, czyli z prawa naturalnego. W doktrynie podkreśla się, że nikt nie może być pozbawiony życia ściśle osobistego, które „często domaga się, aby było osłonięte tajemnicą”. Podkreśla się, że nikt nie ma prawa ujawniania informacji z zakresu życia osobistego, jeśli miałyby spowodować jakąś szkodę, utrudnienie realizacji celów osobistych, pozbawienie życia aspektu prywatnego²¹ oraz że „nikt nie może wkraczać w sferę intymności drugiej osoby bez uzyskania z jej strony uprzedniej zgody, wyrażonej wyraźnie i absolutnie dobrowolnie”²². Z przepisów tych wyraźnie wynika, iż nieuprawnione rozpowszechnianie informacji dotyczących życia prywatnego, a szczególnie takich, które mogą zaszkodzić interesom oraz wizerunkowi określonego człowieka, jest niedozwolone, a nawet stanowić może przestępstwo zniesławienia, określone w kan. 1390 § 2 KPKan.

W prawie kanonicznym obowiązują odpowiednie przepisy dotyczące administrowania ksiąg parafialnych i akt sądowych. Proboszcz parafii winien czuwać nad tym, aby księgi były właściwie przechowywane (kan. 525 § 1 KPKan.) oraz aby nic z nich nie dostało się do obcych rąk (kan. 535 § 4 KPKan.). W postępowaniach sądowych obowiązuje odpowiedni reżim udostępniania akt. Zasadniczo akta udostępnia się tylko stronom postępowania oraz ich obrońcom i pełnomocnikom.

---

²¹ Zob. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. T. II. Lud Boży jego nauczanie i uświęcanie*, Olsztyn 2002, s. 42-43.

²² J. Krukowski, *Obowiązki i uprawnienia wszystkich wiernych chrześcijan*, w: J. Dyduch, E. Górecki, J. Krukowski, M. Sitarz, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. T. II/1. Księga II. Lud Boży. Część I. Wierni chrześcijanie*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 23.

Przepisy dotyczące ochrony prywatności w prawie powszechnym (czyli przepisy KPKan.) cechuje jednak dość duży stopień ogólności. Ich uszczegółowienie winno być dokonane na poziomie prawa partykularnego²³. Przede wszystkim na poziomie tym winny być wydane odpowiednie przepisy dotyczące dostępu poszczególnych osób do informacji na ich temat. Tego rodzaju normy obowiązują m.in. we Włoszech²⁴.

3.3. ZJAWISKA NIEKORZYSTNE W WEWNĄTRZWYZNANIOWYM OBRODZIE DANymi

Niewątpliwie w praktyce mają miejsce zjawiska, które wyczerpują znamiona czynu zabronionego, określonego w art. 49 ODO, polegające na niedopuszczalnym przetwarzaniu danych. Ma to miejsce w sytuacjach, gdy jednostki organizacyjne poszczególnych związków wyznaniowych przetwarzają dane osobowe osób, które nie należą i nigdy nie należały do tegoż związku wyznaniowego, czyniąc to bez zgody samych zainteresowanych. Sporadycznie sytuacja taka może się zdarzyć w każdym związku wyznaniowym. Istnieją jednak i takie, gdzie tego rodzaju praktyki są na porządku dziennym.

W praktyce Kościoła katolickiego udostępnia się akta dla celów dydaktycznych oraz dla celów badań naukowych. Udostępnianie akt sądowych dla celów dydaktycznych wraz z zawartymi w nich danymi osobowymi jest nieuzasadnione i stanowi poważne nadużycie. Akta

---

²³ Normy takie dla całego kraju władna jest wydać Konferencja Episkopatu Polski, działając w trybie kan. 455 KPKan. Niezależnie od uprawnień przysługujących Konferencji Episkopatu, kompetentnymi do wydania tego rodzaju norm dla poszczególnych diecezji są właściwi miejscowo biskupi diecezjalni.

²⁴ Zob. *Conferenza Episcopale Italiana – Dcreto Generale – Disposizioni per la tutela del diritto alla buona fama e alla riservatezza*, w: *Dall'accordo del 1984 al disegno di legge sulla libert religiosa. Un quindicennio di politica e legislazione ecclesiastica*, red. A. Nardini, G. Nucci, Roma 1999, s. 77-85. Szerzej na ten temat J.I. Arrieta, *Konferencje biskupów a ustawodawstwo o prawie do prywatności i ochronie danych osobowych*, w: *Ochrona danych osobowych i prawo do prywatności w Kościele*, red. P. Majer, Kraków 2002, s. 64-76.

używane dla tych celów mogą być udostępniane studentom pod warunkiem, że usunięte zostaną z nich dane umożliwiające identyfikację osób będących uczestnikami postępowania.

Do niekorzystnych zjawisk zaliczyć należy także brak czytelnych zasad uzyskiwania danych rejestrowanych w ramach tzw. kartotek parafialnych. Dane te pozyskiwane są nierzadko bez wiedzy osób, których one dotyczą, bez adnotacji o osobie dokonującej adnotacji oraz bez adnotacji o źródle informacji.

WNIOSKI

W dobie daleko idącego upodmiotowienia oraz pogłębienia świadomości posiadanych praw, wywodzących się nierzadko z godności natury ludzkiej, dochodzić może i dochodzi do kolizji beneficjentów różnorodnych uprawnień. Taka sytuacja niewątpliwie często mieć będzie miejsce w związku z przetwarzaniem przez poszczególne Kościoły i inne związki wyznaniowe danych osobowych. Z przynależności do określonego Kościoła albo innego związku wyznaniowego mogą wynikać pewne ograniczenia w realizacji praw gwarantowanych konstytucyjnie i ustawowo, w tym w szczególności uprawnienia wynikające z przepisów o ochronie danych osobowych. Przynależność do poszczególnych związków wyznaniowych jest jednak dobrowolna, a ewentualne ograniczenia dotyczyć mogą jedynie sytuacji prawnej w ramach tegoż związku.

Co do zasady Kościoły i inne związki wyznaniowe administrują danymi osobowymi zgodnie z przepisami swego prawa wewnętrznego. Przepisy ustawy o ochronie danych osobowych obowiązują w stosunku do zbiorów przez nich administrowanych jedynie w takim zakresie, w jakim nie narusza to zasady ich autonomii i niezależności. W stosunku do tych danych wyłączone są kompetencje Głównego Inspektora Ochrony Danych Osobowych. Dane te nie podlegają obowiązkowi rejestracji. Nie oznacza to jednak, że administrowanie tymi danymi może dokonywać się w sposób zupełnie dowolny i na podstawie niejawnych oraz nieczytelnych przesłanek. Nie oznacza to też, że przepisy prawa powszechnie obowiązującego nie mają żadne-

go zastosowania w stosunku do tych danych. Niewątpliwie będą one miały zastosowanie, gdy:

a) określony związek wyznaniowy będzie administrował danymi osobowymi osób niebędących jego członkami,

b) kiedy jednostki organizacyjne związków wyznaniowych przetwarzają dane osobowe w związku z prowadzeniem działalności innej niż statutowa, np. w związku z prowadzeniem działalności gospodarczej,

c) kiedy określony związek wyznaniowy będzie przetwarzał dane osobowe niezgodnie ze swoim prawem wewnętrznym,

d) gdy w sposób niewłaściwy lub niewystarczający chronić będzie przetwarzane dane przed dostępem do nich osób nieupoważnionych.

Przesłanką o podstawowym znaczeniu jest ta, iż poszczególne związki wyznaniowe mogą administrować jedynie danymi osobowymi swoich członków oraz osób utrzymujących z nimi stałe kontakty. Pewne problemy z realizacją tej przesłanki mogą rodzić się w następujących sytuacjach:

– kiedy określona osoba formalnym aktem występuje z danego związku wyznaniowego z jednoczesnym żądaniem zaprzestania przetwarzania swoich danych osobowych

– kiedy osoba niebędąca członkiem określonego związku wyznaniowego nawiązała stosunek prawny (małżeństwo, adopcja, kuratela itp.) z osobą należącą do tego wyznania

Nie ulega wątpliwości, że żądanie zaprzestania przetwarzania danych osobowych wyrażone przez osobę formalnie występującą z danego związku wyznaniowego musi skutkować natychmiastowym zaprzestaniem generowania informacji na jej temat w systemach ewidencyjnych i informatycznych tegoż związku wyznaniowego. Nie jest już natomiast oczywiste, czy dany związek wyznaniowy zobligowany jest do całkowitego zaprzestania przetwarzania danych uzyskanych w okresie członkostwa tej osoby w tymże związku wyznaniowym. Można bowiem sobie wyobrazić wiele sytuacji, kiedy posiadanie tych informacji jest konieczne do realizacji nie mniej słusznych praw osób trzecich. Jedną z nich jest np. sytuacja, kiedy osoba występująca z Kościoła katolickiego jest małżonkiem osoby pozostającej nadal w łączności z tym Kościołem. Dla obu tych osób sporządzony został

przecież jeden akt małżeństwa, zaś w akcie chrztu osoby występującej z Kościoła zawarte są informacje mające istotny wpływ na prawa i obowiązki współmałżonka.

Wymóg przetwarzania danych zgodnie z prawem wewnętrznym jest w praktyce trudny do określenia. Po stronie związku wyznaniowego ciąży obowiązek wykazania, w jakim stopniu przetwarzanie określonych danych jest niezbędne do realizacji celów wyznaczonych przepisami tegoż prawa wewnętrznego.

Dostęp do danych osobowych administrowanych przez związki wyznaniowe mogą mieć jedynie te osoby, które bezpośrednio realizują cele, dla jakich dane te są gromadzone. Powinny one korzystać z tych danych jedynie w takim zakresie, jaki jest konieczny do realizacji tych celów.